

4. НАУКОВИЙ СЕМІНАР-ПРАКТИКУМ

Віра Петрівна Чудакова,

доктор філософії / кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України,
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
психолог, тренер, доцент консультант, коуч,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0003-3801-6545>

УДК 159.923:005.336.1./5:005.591.6

DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-3\(82\)-67-75](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-3(82)-67-75)

ЗАГАЛЬНИЙ ДИЗАЙН, ЗМІСТ «МОДЕЛІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ПРОЦЕСУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» У ДОСЛІДЖЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ «ІННОВАЦІЙНОСТІ» – КОМПЕТЕНТНОСТІ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

(частина 4, початок № 4 (79), 2020; № 1 (80), 2021; № 2 (81), 2021)

Анотація.

У публікації представлено авторське дослідження «Психолого-організаційна технологія формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій» (В. Чудакова) та моделей її реалізації. Розглянуто «компетентність інноваційності»: розкривається актуальність, термінологічно-понятійний апарат, розкривається методика «Експрес діагностика інноваційності» (В. Чудакова, 2016). Представлено загальний дизайн і зміст «моделі психологічної структури процесу інноваційної діяльності» в дослідженні психологічної готовності до інноваційної діяльності, а також основи формування компетентності «інноваційності».

Ключові слова: психолого-організаційна технологія; діагностична модель; корекційно-розвиваюча модель; конкурентоспроможність особистості; інноваційна діяльність; інноваційність; компетентність.

Продовжуємо висвітлення досвіду впровадження в практику діяльності освітніх організацій різних типів і країн результатів наукового дослідження і реалізації авторської інтегративної комплексної системи науково-методичного забезпечення «психології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій». У попередніх випусках науково-методичного журналу «Освіта та розвиток обдарованої особистості» (ISSN 2309-3935, DOI 10.32405/2309-3935), у рубриці «Науковий-семінар практикум», нами здійснено:

– у 1 частині: ознайомлення з «інтегративними методами і технологією експертизи і корекції формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності», яку подано в № 4 (79) (Чудакова В. П., 2020) (DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4\(79\)-63-69](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4(79)-63-69)) [6];

– у 2 частині: ознайомлення з концептуальними засадами авторської «психолого-

організаційної технології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій» (далі «технологія»); представлення загального дизайну, діагностичних і корекційно-розвивальних методів, і моделей експертизи і корекції авторської «технології», яку подано в № 1 (80) (Чудакова В. П., 2021) (DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1\(80\)-55-62](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1(80)-55-62)) [7];

– у 3 частині: ознайомлення з загальним дизайном і програмою організації комплексного емпіричного дослідження щодо експериментальної перевірки і впровадження авторської «Психолого-організаційної технології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій» та моделей її реалізації, а саме: «1. Діагностичної моделі експертизи сформованості компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій» і «2. Корекційно-

розвиваюча модель рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу «Сучасні психологічні технології формування компетентностей конкурентоздатної особистості в швидко мінливих умовах інноваційної діяльності організацій», яку подано в № 2 (81) (Чудакова В. П., 2021) [12] (DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2\(81\)-57-66](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2(81)-57-66)).

Метою цієї публікації (частина 4) є: представлення «Психолого-організаційної технології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій» (В. Чудакова), діагностичної моделі її реалізації; розгляд «компетентності інноваційності», а саме: актуальності, термінологічно-понятійного апарату, методики «Експрес діагностика інноваційності» (В. Чудакова, 2016); ознайомлення з загальним дизайном, змістом «моделі психологічної структури процесу інноваційної діяльності» у дослідженні психологічної готовності до інноваційної діяльності, основи формування компетентності «інноваційності».

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано в рамках комплексних науково-дослідних тем:

– *Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*, зокрема: лабораторії психології навчання імені І.О. Синиці «Діяльнісна самореалізація особистості в освітньому просторі» (РК 0114U000602, 2014–2017 рр.); «Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми» (РК 0118U003098, 2018–2020 рр.).

– *Інституту педагогіки НАПН України*, зокрема: відділу профільного навчання: «Науково-методичне забезпечення допрофесійної підготовки старшокласників», (підтема) «Науково-методичне забезпечення формування конкурентоздатності особистості в умовах допрофесійної підготовки» (0116U003182, 2016–2018 рр.); «Науково-методичне забезпечення підготовки вчителя до реалізації ідей компетентісно зорієнтованого навчання», (напрямок) «Науково-методичне забезпечення формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності» (РК № 0119U001262, 2019–2021 рр.).

Експериментально-наукова база і географія. Дослідження проводилося з учасниками освітнього процесу на базі експериментальних закладів загальної середньої освіти України: *ЗЗСО м. Одеси* (відповідальна за експеримент на регіональному рівні – Т. Волковська): *ЗЗСО – № 52* (директор Н. Мацкул); № 81 (Т. Завтур); № 82 (Н. Костікова); № 86 (В. Шакіна); № 89 (Р. Черненко); № 118 (Н. Єфімова); *НВК – № 4* (Н. Аббас); № 49 (Г. Надежко); № 53 (І. Телишак). *ЗЗСО м. Херсону* (відповідальна за експеримент на регіональному

рівні Т. Верещака): *НВК № 15* (Л. Стратійчук); *ЗОШ № 46* (О. Дмитрієнко); *ЗОШ № 53* (О. Демчук); гімназії № 6 (С. Корж) і *Херсонської області*, Козачелазерська ЗОШ, Олешківського р-ну (М. Дудченко); *Макарівського багатопрофільного ліцею* Макарівської районної ради Київської області (Н. Українець).

У Республіці Узбекистан авторська «Технологія» реалізується в рамках «Проекту міжнародної співдружності освітніх програм В. Чудакової в Узбекистані» на базі ЗВО м. Ташкенту: Ташкентський державний педагогічний університет ім. Нізамі, кафедра психології (М. Бафаєв), Національний університет Узбекистану ім. М. Улугбека, Ташкентського фармацевтичного інституту, Туринському політехнічному університеті в м. Ташкент, кафедра соціально-гуманітарних дисциплін (Л. Томчани) м. Бухара: Бухарський державний університет, кафедра психології і педагогіки (М. Усманова); Бухарський державний медичний інститут ім. Абу Алі ібн Сіно, кафедра педагогіки, психології і мов (Г. Курбанова).

У Республіці Казахстан авторська «Технологія» реалізується в рамках міжнародного проекту на базі Казахського державного жіночого педагогічного університету в м. Алмати (А. Карієв).

Завдяки науково-методичній і творчій співпраці з названими вище закладами освіти та колективами різних країн, на різних етапах науково-дослідної експериментальної діяльності було: розроблено, апробовано і впроваджено комплексну систему науково-методичного забезпечення, відпрацьовувався інтегративний діагностичний інструментарій; розроблено інформаційно-смісловий, діагностичний, аналітично-інтерпретаційний і прогностичний та корекційно-розвивальний блоки; відшліфовано окремі аспекти і компоненти модулів «Технології», кожний заклад і освітня установа зробили важливий і цінний внесок.

Методи. Для розв'язання окресленої проблеми та реалізації завдань науково-дослідної діяльності використовувалися такі методи наукового дослідження: аналіз літератури з проблеми, теоретичний аналіз проблеми; проведення пілотажного дослідження, психолого-педагогічний експеримент, психолого-педагогічні діагностичні методики, метод експертної оцінки, методи математичної статистики, метод активного соціально-психологічного навчання, тренінгу, коучингу. Математична обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS (версія 20).

Реалізація «діагностичної моделі експертизи компетентностей конкурентоздатності особистості»

Особливого значення в сучасних умовах набуває актуальності вивчення і розв'язання проблеми

«психології науково-методичного забезпечення формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій», зокрема дослідження психологічного аспекту. Для її розв'язання нами представимо авторську інтегративну комплексну систему науково-методичного забезпечення формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності. З метою її реалізації нами розроблено і впроваджується авторська «Психолого-організаційна технологія формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» [5–12]. (далі – «Технологія»).

Технологія охоплює дві взаємопов'язані моделі, що відповідають діагностичному етапу дослідження (пошуковому і констатувальному) та корекційно-розвивальному (формуальному), а саме: 1) *Діагностична модель експертизи компетентностей конкурентоздатності особистості*; 2) *Корекційно-розвивальна модель рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу* «Сучасні психологічні технології формування компетентностей конкурентоздатної особистості в швидко мінливих умовах інноваційної діяльності організацій» (В. Чудакова) [5–12].

«Технологія» містить основні блоки: інформаційно-смісловий, діагностичний, аналітично-інтерпретаційний та прогностичний, і корекційно-розвивальний.

З метою експериментальної перевірки першого складника «Технології» – «1) Діагностичної моделі експертизи компетентностей конкурентоздатності особистості» нами було проведено констатувальний етап емпіричного дослідження: пошуково-теоретичний підетап, власне констатувальний підетап, узагальнювально-контрольний етап [5–12]. З метою забезпечення реалізації названої діагностичної моделі нами підібрано валідний і надійний психолого-діагностичний інструментарій. Це надало можливість дослідити чинники – компоненти та їх оцінні показники, що впливають на стан сформованості компетентностей конкурентоздатності особистості. Визначено перелік зазначених компонентів. Кожен із них є інтегральним утворенням (метапрофесійними якостями особистості).

За результатами поточного дослідження зазначеної моделі «Технології» нами визначено стан сформованості компетентностей конкурентоздатності особистості, зокрема: **компетентність інноваційності**; особистісні якості; практиологічні компетентності (психолого-професійний), когнітивні (пізнавальні) компетентності; комунікативні компетентності; рефлексивності та самоусвідомлення себе як професіонала; мотиваційної компетентності; самоактуалізації; компетентностей психологічної стійкості, стресостійкості та здатності до швидкої адаптації; емоційно-

вольової саморегуляції; вирішення конфліктів; цілепокладання тощо [6].

У цій публікації буде розглянуто ключову «компетентність інноваційності» як основний показник забезпечення конкурентоздатності особистості; розкрито актуальність її дослідження, термінологічно-понятійний апарат «інноваційності», особливості дослідження «інноваційності» як цільового показника; розкрито теоретико-методологічну основу методики «Експрес-діагностика інноваційності» (В. Чудакова, 2016)». За результатами її використання визначено «рівень інноваційності» (позитивний, нульовий рівень і негативний) та «тенденцію інноваційності» (емоційно-практична; теоретично-інтелектуальна) персоналу освітніх організацій. Зазначено, що запропонований термін «інноваційність» став дієвим інструментом самостійної експертизи та коригування процесів інноваційної діяльності і водночас відображає психологічний зміст протікання інноваційної діяльності та її детермінації на рівні особистості.

Представлено загальний дизайн, зміст складників «моделі психологічної структури процесу інноваційної діяльності» у дослідженні психологічної готовності до інноваційної діяльності, основи формування компетентності «інноваційності». Зазначено, що вивчення в площині психології лише *статичної* сторони процесу здійснення інноваційної діяльності доцільно доповнити вивченням *динамічних* аспектів інноваційної діяльності особистості. Однією з продуктивних моделей дослідження психологічних аспектів інноваційної діяльності є *модель психологічної структури діяльності людини*, яку уявляємо у формі послідовності її складових: *ціль* → *мотив* → *спосіб* → *результат* → *контроль* → *корекція*, і розглядаємо її як ітераційний цикл поступового досягнення задовільного результату діяльності. Інноваційна діяльність – циклічний процес, розгорнутий у часі.

Ретельно розглянемо зазначені вище аспекти більш детально.

Ключова «компетентність інноваційності» як основний показник забезпечення конкурентоздатності особистості

На сучасному етапі інноваційного розвитку держави актуальності набуває дослідження «*компетентності інноваційності*» – однієї з *ключових компетентностей* необхідної для успішної самореалізації особистості, *для забезпечення її конкурентоздатності* на ринку праці і мобільності та перспектив кар'єрного зростання впродовж життя. Про це свідчать положення та нормативно-правові законодавчі документи прийняті в Україні. Зокрема, у Законі України «Про освіту» зазначено, що *метою повної загальної середньої освіти* є всебічний розвиток, виховання та

соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Метою професійної освіти є *формування і розвиток компетентностей особистості*, необхідної для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, *забезпечення її конкурентоздатності* на ринку праці та мобільності та перспектив кар'єрного зростання *впродовж життя*. *Досягнення цієї мети* забезпечується шляхом *формування ключових компетентностей*, що необхідні кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності [8]. **Спільними для всіх компетентностей є такі вміння:** читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно чи письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, *творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми*. **Однією з важливих і вагомих є компетентність інноваційності** [5–12].

Інтегральний показник «інноваційності» нами було започатковано (розроблено, науково-обґрунтовано, впроваджено) як цільовий показник, у процесі комплексного емпіричного дослідження «формування психологічної готовності персоналу організацій до інноваційної діяльності» (В. Чудакова, 2008–2016) [8; 10–12]. З метою поєднання в єдиному контексті засобів теоретичного й емпіричного підходів у вивченні досліджуваної проблеми на базі системної методології, компонентно-структурного та динамічного аналізів. Для цього в спеціальній психолого-педагогічній літературі вивчалися та пропонуються до використання набори критеріїв ефективності педагогічної діяльності та критеріїв ефективності інноваційної діяльності. Узагальнюючи конкретний зміст таких критеріїв із метою наступного здійснення емпіричного дослідження, нами введено робочий термін «інноваційність» – це *інтегральний показник сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності*. На *якісному, теоретичному рівні* – це перелік можливих критеріїв ефективності інноваційної діяльності. На *емпіричному рівні* – це окремий вектор у багатомірному просторі умов і чинників сформованості психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності [8; 10 с. 20; 11]. Ми *розглядаємо «інноваційність»* як окремий вектор, що інтегрує зміст сукупності показників ефективності інноваційної діяльності та використано нами як цільовий показник, що має бути максимізований використанням емпірично виявлених його зв'язків з іншими складовими особистості та за-

кономірностями його функціонування в процесі інноваційної діяльності. *Показник «інноваційність»* – це оцінка першого загального фактору в наборі емпіричних корелятивів рівня та тенденції інноваційної діяльності, *дає змогу виявити персонал освітніх організацій з підвищеним рівнем і тенденцією «інноваційності»*, та *вивчити особливості латентної структури особистісних факторів і рис, що детермінують інноваційність*. Процес формування психологічної готовності до інноваційної діяльності – це кероване та цілеспрямоване, багатомірне зміщення особистості у просторі рис і властивостей до кластеру персоналу освітніх організацій із підвищеним рівнем інноваційності (В. Чудакова, 2016) [8–12].

Розглянемо особливості дослідження «інноваційності» з метою з'ясування взаємозв'язків і впливу системи «зовнішніх» і «внутрішніх» умов та факторів на *цільовий показник*, тобто на інтегральний показник «інноваційності». Усі інші показники розглядалися нами як фактори, чинники й умови рівня «інноваційності» особистості. Термін «інноваційність» нами розглядається як позначення інтегрального рівня тенденції, інтенсивності й активності персоналу освітніх організацій у здійсненні інноваційної діяльності, що розглядається як окрема риса особистості, потенціал успішності нововведень, а на емпіричному рівні як вектор у багатомірному просторі властивостей особистості. Використання цього робочого терміна став проміжним / допоміжним кроком до інтеграції теоретичних й емпіричних складових дослідження. Це було зумовлено тим, що більшість теоретичних конструктів, унаслідок їх абстрактності та високого рівня узагальненості, неможливо виміряти безпосередньо. «Інноваційність» персоналу організацій – це інтегральна характеристика особливостей його індивідуальної діяльності з упровадження новацій, яка значною мірою охоплює зміст визначеного раніше терміна «інтегральний показник ефективності інноваційної діяльності» (теоретично можлива сукупність об'єктивних показників ефективності інноваційної діяльності). Певне звуження змісту «інноваційність» надало можливість його виміру (подібно до інших рис особистості) в умовах освітніх організацій самими учасниками психолого-педагогічного процесу [8–12].

Запропонований термін «інноваційність» став дієвим інструментом самостійної експертизи й коригування процесів інноваційної діяльності і водночас відображає психологічний зміст протікання інноваційної діяльності та її детермінації на рівні особистості. Отже, «інноваційність» – це окремий вектор, інтегральний зміст сукупності показників ефективності впровадження нововведень і використаний нами як цільовий показник, який максимізований використанням емпірично виявлених його зв'язків з іншими складовими

особистості та закономірностями її функціонування в процесі інноваційної діяльності [8–12]. Першим кроком дослідження була побудова цільового показника «інноваційності» за оцінками експертів (керівників) та самооцінки. Другим кроком є безпосередньо експертиза стану сформованості «інноваційності» особистості, яку здійснено за допомогою методики опитувального типу, авторської анкети-опитувальника «Експрес діагностика інноваційності» (В. Чудакова), в її валідації було задіяно 1677 респондентів.

За результатами визначено такі показники: «рівень інноваційності» (позитивний, нульовий рівень і негативний) та «тенденція інноваційності» (емоційно-практична; теоретично-інтелектуальна) персоналу освітніх організацій. В її основу закладено оцінні судження респондентів, її апробовано й описано в публікаціях автора [8–12].

Теоретико-методологічною основою методики є факт того, що в психолого-педагогічній літературі [5; 6; 8–11] вивчалися і були запропоновані до використання набори критеріїв ефективності інноваційної педагогічної діяльності та критерії ефективності інноваційної діяльності. Нами було узагальнено конкретний зміст таких критеріїв з метою наступного здійснення емпіричного дослідження. З цією метою на початку нами запропоновано до використання термін «інтегральний показник ефективності інноваційної діяльності». На якісному рівні – це контрольний перелік складових ефективності інноваційної діяльності (темп, якість, доцільність тощо), а на емпіричному (статистичному) рівні – це оцінка першого загального фактору із масиву оцінок складових ефективності процесу здійснення інноваційної діяльності. Ця методика не мала чітко визначених і психометрично доведених алгоритмів формалізації первісних суджень персоналу. Тому в необхідних і допустимих із позицій психодіагностики випадках ми використали процедуру факторного аналізу й оцінки латентних факторів для побудови інтегрального показника «інноваційності». Отримані вектори розглядаються в ролі допоміжних характеристик базового простору рис особистості, який використано в дослідженні. Їх дійсне призначення – індивідуалізація психологічної корекційної роботи з персоналом освітніх організацій у процесі спеціальної психологічної підготовки (В. Чудакова, 2016) [8: 10; 11].

Загальний дизайн, зміст складників «моделі психологічної структури процесу інноваційної діяльності» у дослідженні психологічної готовності до інноваційної діяльності, основи формування компетентності «інноваційності»

Дослідження особистісної детермінації інноваційної діяльності в просторі конституційних й особистісних рис, складових самоактуалізації

та інших подібних показників (які вивчалися в поточному дослідженні) є вивченням у площині психології лише статичної сторони процесу здійснення інноваційної діяльності. Такий ракурс аналізу доцільно доповнити вивченням динамічних аспектів інноваційної діяльності персоналу освітніх організацій. Однією з продуктивних моделей дослідження психологічних аспектів інноваційної діяльності є модель психологічної структури діяльності людини, яку ми уявляємо у формі послідовності її складових: *ціль* → *мотив* → *спосіб* → *результат* → *контроль* → *корекція* (рис. 1), і розглядаємо її як ітераційний цикл поступового досягнення задовільного результату діяльності. Інноваційна діяльність – це циклічний процес, розгорнутий у часі.

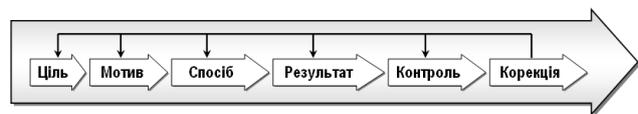

Рис. 1. Теоретична модель психологічної структури процесу інноваційної діяльності

Вибір цілі в процесі інноваційної діяльності є складним динамічним процесом генерування «образу результату». Кожна особистість по-різному здійснює вибір мети й постановку цілі. Значною мірою цей процес зумовлено системами рис і властивостей особистості. Для виміру особливостей вибору мети і постановки цілей не існує достатньо формалізованих психодіагностичних методик оцінки психологічних складових такого процесу. Водночас існують інтерактивні креативно-розвивальні методи індивідуальної та групової генерації систем цілей [11]. Отже, можливість врахування психологічних особливостей вибору, оцінки, формулювання цілей і прийняття на основі рішень передбачається в нашому дослідженні лише на етапі формувального експерименту.

Мотив як складова психологічної структури діяльності може бути вимірний і використаний у ході констатувального експерименту. Кожне мотиваційне судження подібно до рис особистості містить у собі змістовні складові з певним балансом факторів формальних показників, спрямованих на: *визначення і задоволення* різноманітних потреб особистості в процесі професійної діяльності; *визначення* направленості мотивації (тенденція на успіх, уникнення невдач), *з'ясування* домінантних мотивів здійснення інноваційної діяльності (підтримка життєдіяльності, комфорт, соціальний статус, спілкування, творча активність, загальна активність, суспільна корисність). Показником особливостей мотивів є також оцінки мотиваційних профілів (креативний, блокуючий, монотонний тощо).

Особливості мотивів, мотивації та мотиваційних профілів можна тлумачити як якості окремих внутрішніх факторів інноваційної діяльності на констатувальному етапі експерименту на рівні кореляційного й факторного аналізів [11]. Водночас існують методики: формування позитивної мотивації; формування адекватної самооцінки та упевненості в собі; подолання страхів, розвиток стресостійкості та здібності до швидкої адаптації тощо, які передбачається в нашому дослідженні використати на етапі формувально-експерименту [11].

Способи діяльності як складова структури діяльності персоналу освітніх організацій, мають розгалужену систему оцінювання в педагогічній літературі (насамперед із методичних, технологічних і організаційних позицій). На рівні теоретичного узагальнення існують також і системи психологічних критеріїв ефективності педагогічної діяльності персоналу освітніх організацій [11]. У процесі впровадження нововведення персонал освітніх організацій фактично перебуває в позиції учня – він засвоює нову технологію передачі інформації, особистісного її підсилення, вивчає нові варіанти організації послідовностей навчальних дій тощо. На відміну від учнів, у них сформовано попередні схеми діяльності, стереотипи, алгоритми навчально-виховної роботи, які створюють внутрішній опір новим інноваційним варіантам діяльності. Ця внутрішня інерція раніше засвоєного гальмує процес засвоєння нових педагогічних технологій. За такого підходу виникає можливість виміру психологічних особливостей подібних інерційних процесів у особистості персоналу освітніх організацій, порівняння з системами рис особистості з метою пошуку механізмів прискорення процесів засвоєння ними нових інноваційних педагогічних технологій.

У процесі педагогічного й організаційного аналізу *результатом* упровадження новацій є вдосконалення методики, розвиток учнів, зміни в процесах навчання і виховання. У площині психології *результатом* є принципово інше – багатомірні (гносеологічні, аксіологічні, праксиологічні й афективні) зміни рис та інших складових особистості персоналу освітніх організацій. Особистість людини є інерційною системою, що має тенденцію до збереження сталої структури складових та їх «інтенсивності». Навіть попри досить довге фактичне використання нових технологій вони нерідко повертаються до старих форм і алгоритмів її реалізації. Таке повернення має психологічні причини: сформованість стереотипів, суб'єктивна легкість використання раніше вивченого, емоційна схильність до типових варіантів навчального процесу тощо. Отже, важливим психологічним аспектом упровадження і дослідження інноваційної діяльності

є вимір ступенів структурних змін особистості, зокрема вияв моменту дійсного, невідворотного використання нових педагогічних технологій до особистісного арсеналу засобів педагогічної діяльності персоналу освітніх організацій.

На емпіричному рівні структурні зміни особистісних рис і характеристик виявляються в особливих факторних конфігураціях латентних векторів, змінах факторних навантажень. На рівні формувального експерименту ці процеси виявляються під час порівняння факторних структур до та після психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток необхідних для інноваційної діяльності складових особистості. Окрім цього, кластерний аналіз даних дає змогу наочно продемонструвати зміщення особистості персоналу освітніх організацій у багатомірному просторі властивостей і рис особистості. Таким чином, *результатом* інноваційної діяльності в психологічній площині є структурна зміна особистості персоналу освітніх організацій, яка за своїла нові та відмовилася від окремих старих форм здійснення освітньої діяльності [11].

Важливим аспектом дослідження психологічних умов інноваційної діяльності персоналу освітніх організацій є виявлення умов і факторів, які позитивно впливають на структурну перебудову особистості дорослої людини та формують високий рівень їх інноваційності. Загальноприйнятим є судження про те, що загалом, формування особистості завершується до 25 років. Використання для навчання дорослих типових шкільних методів не дає значного результату. Усвідомлення цього факту призвело до створення особливої технології – методики навчання дорослих. Доведено низкою наукових досліджень, що *навчання дорослих потребує інтенсифікованої взаємодії* (діалогічності, дискусії, емоційної напруги, спільних дій, «потрясіння» новизною змісту, форм, процесів тощо). Іншими засобами зміни не відбуваються. У цьому контексті необхідно визнати, що єдиною формою групової роботи, яка відповідає таким вимогам, постають інтерактивні креативні корекційно-розвивальні методи (рефлексивно-інноваційний тренінг, коучинг тощо), а на індивідуальному рівні – цілеспрямоване психологічне або психотерапевтичне втручання.

Особливою та недостатньо розробленою є проблема виміру психологічних змін (наприклад, унаслідок участі в психологічних тренінгах) у коротких інтервалах часу. У розумінні організаційного та педагогічного контролю, процесу здійснення інноваційної діяльності, *контроль* (як фаза діяльності) – це порівняння результатів педагогічної діяльності з системою критеріїв за новою технологією. У психологічній площині об'єктами *контролю* виступають не зовнішні відносно особистості персоналу освіт-

ніх організацій параметри, а внутрішні (інтенсивність характеристик особистості, структурні зміни в ній, зміни в пріоритетах вибору цілей, мотивів, дій, оцінювання, емоційний і функціональний стан, зміни в ціннісних установках тощо). З точки зору можливостей емпіричного дослідження психологічних аспектів фази контролю психологічної структури інноваційної діяльності персоналу освітніх організацій, у процесі здійснення інноваційної діяльності можуть використовуватися тести та методики, що допускають повторне використання через короткий проміжок часу. Проблемою постає необхідність складної обробки даних із метою вияву глибинних структурних змін особистості, що потребує значного часу й обмежує широке використання таких можливостей для самостійної експертизи.

Фазу **корекції** у психологічній структурі інноваційної діяльності на динамічному рівні в методичному й організаційному аспектах виконує новатор / інноватор персоналу освітніх організацій (вдалі прийоми зберігаються, а невдалі часто автоматично відкидаються). На психологічному рівні фаза корекції має принципово інший зміст. Спроби зміни особистісних структур для здійснення інноваційної діяльності, як зазначалося раніше, спричиняють значний внутрішній опір. Наполегливість у спробах досягти внутрішніх змін загострює внутрішні протиріччя, що існують у динамічних психологічних процесах і викликають незначні психологічні відхилення, емоційну неврівноваженість, активізують захисні та блокуючі форми поведінки (наприклад, спроби «втекти» від ситуацій розвитку тощо). Психологічної допомоги з боку психолога в такому випадку потребує фаза «особистісних змін» у ході внутрішніх трансформацій під час засвоєння нових технологій інноваційної діяльності [11].

У психологічній структурі діяльності фаза корекції також передбачає (у випадках невідповідностей) багаторазове повернення на попередні фази (ціль, мотив, спосіб, результат, контроль) та формування свідомої концентрації на психологічних умовах і факторах внутрішнього та зовнішнього характеру з метою досягнення невідворотних конструктивних внутрішніх змін [11].

Отже, *динамічний аспект* процесу інноваційної діяльності персоналу освітніх організацій містить певну кількість психологічних умов і чинників, які потребують дослідження. Частина з них допускає вимір у межах констатувального експерименту з вивчення особистісної детермінації інноваційної діяльності, інша – передбачає можливість виявлення на якісному рівні лише в ході спеціальної психологічної підготовки (у формі рефлексивно-

інноваційного тренінгу, коучингу, консультуванні тощо) персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності.

У наступній публікації розглянемо ключові психологічні фактори «зовнішніх» та «внутрішніх» умов і чинників формування психологічної готовності до інноваційної діяльності – основи формування «інноваційності», компетентності конкурентоздатної особистості.

Продовження у наступному номері.

Використані літературні джерела

1. Про освіту: Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Концепція «Нова українська школа. – URL: <http://osvita.ua/school/reform/54276/>.
3. Феномен інновацій: освіта, суспільство і культура: монографія / [В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, В. В. Пролеєв, О. К. Микал, В. О. Рябенко та ін.], за ред. В. Г. Кременя. – Київ : Пед. думка, 2008. – 472 с.
4. Чудакова В. П. Загальний дизайн і програма організації комплексного емпіричного дослідження «психології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» (частина 3) / В. П. Чудакова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2021. – № 2 (81). – С. 57–66. DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2\(81\)-57-66](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2(81)-57-66).
5. Чудакова В. П. Интеграция диагностических и коррекционно-развивающих методов формирования компетентностей конкурентоспособности личности в условиях инновационной деятельности / В. П. Чудакова // Вестник интегративной психологии. – 2020. – Вып. 20. – 180 с.
6. Чудакова В. П. Интегративні методи і технологія експертизи і корекції формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності (частина 1) / В. П. Чудакова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2020. – № 4 (79). – С. 63–69. DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4\(79\)-63-69](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4(79)-63-69).
7. Чудакова В. П. Концептуальні засади «психолого-організаційної технології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» (частина 2) / В. П. Чудакова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2021. – № 1 (80). – С. 55–62. DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1\(80\)-55-62](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1(80)-55-62).
8. Чудакова В. П. Психологічна готовність до інноваційної діяльності – головний ресурс розвитку компетентностей конкурентоздатності особистості / В. П. Чудакова // Інноваційний поступ ліцею: погляд крізь століття: практико-зорієнтований збірник-посібник. 2019: Ліцей міжнародних відносин. – С. 55–64.
9. Чудакова В. П. Психологічні механізми особистісної детермінації «інноваційності» – показник конкурентоздатності особистості / В. П. Чудакова //

Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2016. – № 7 (50) Липень – С. 47–52. – URL: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2016/7/12.pdf>

10. Чудакова В. П. Формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності: автореф. канд. психол. наук: спец. 19.00.10 / В. П. Чудакова; Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2016. – 24 с.

11. Чудакова В. П. Формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності: дис. ... канд. психол. наук; 19.00.10 / В. П. Чудакова; Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2016. – 474 с.

12. Chudakova V. Resources Development of the Competences of Personality Competitiveness in Terms of Innovative Activities / V. Chudakova // Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy. – Bulgaria: Publishing House ACCESS PRESS, 2020. – 532 p.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine of September 5, 2017 No. 2145-VIII]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

2. Kontseptsii «Nova ukrainska shkola» [The concept of “New Ukrainian school”]. Retrieved from: <http://osvita.ua/school/reform/54276/> [in Ukrainian].

3. Kremen, V. H., Ilin, V. V., Proleiev, V. V., Mykal, O. K., Riabenko, V. O. (2008). *Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo i kultura* [The phenomenon of innovation: education, society and culture]. Kyiv. 472 p. [in Ukrainian].

4. Chudakova, V. P. (2021). Zahalnyi dyzain i prohrama orhanizatsii kompleksnoho empyrychnoho doslidzhennia «psykholohii formuvannia kompetentnosti konkurentozdatnosti osobystosti v umovakh innovatsiinoi diialnosti orhanizatsii» (chastyna 3) [General design and program of organization of complex empirical research “psychology of formation of competencies of personality competitiveness in the conditions of innovative activity of the organization” (Part 3)]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 2 (81). P. 57–66. DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2\(81\)-57-66](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2(81)-57-66). [in Ukrainian].

5. Chudakova, V. P. (2020). Integratsiya diagnosticheskikh i korrektsionno-razvivayushchikh metodov formirovaniya kompetentnostey konkurentosposobnosti lichnosti v usloviyakh innovatsionnoy deyatel'nosti [Integration of diagnostic and correctional-developmental methods for the formation of competencies of an individual's competitiveness in the context of innovative activity]. *Vestnik integrativnoy psikhologii – Bulletin of integrative psychology*. Vol. 20. P. 169–172. [in Russian].

6. Chudakova, V. P. (2021). Intehratyvni metody i tekhnolohiia ekspertyzy i korektsii formuvannia kompetentnosti konkurentospromozhnosti osobystosti v umovakh innovatsiinoi diialnosti [Integration methods

and technology of examination and correction of competencies of competitiveness and specialness in the minds of innovation (part 1)]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 4 (79). P. 63–69. DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4\(79\)-63-69](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4(79)-63-69). [in Ukrainian].

7. Chudakova, V. P. (2021). Kontseptualni zasady «psykholoho-orhanizatsiinoi tekhnolohii formuvannia kompetentnosti konkurentozdatnosti osobystosti v umovakh innovatsiinoi diialnosti orhanizatsii» [Conceptual principles of «psychological and organizational technology of formation of competencies of individual competitiveness in the conditions of innovative activity of organizations» (part 2)]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 1 (80). P. 55–62. DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1\(80\)-55-62](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1(80)-55-62). [in Ukrainian].

8. Chudakova, V. P. (2019). Psykholohichna hotovnist do innovatsiinoi diialnosti – holovnyi resurs rozvytku kompetentnosti konkurentozdatnosti osobystosti [Psychological readiness for innovation - the main resource for the development of competencies of personality competitiveness]. *Innovatsiinyi postup litseiu: pohliad kriz stolittia – Innovative progress of the lyceum*. P. 55–64. [in Ukrainian].

9. Chudakova, V. P. (2016). Psykholohichni mekhanizmy osobystisnoi determinatsii «innovatsiynosti» – pokaznyk konkurentozdatnosti osobystosti [Psychological mechanisms of personal determination of “innovation” – an indicator of competitiveness of the individual]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 7 (50). P. 47–52. Retrieved from: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2016/7/12.pdf> [in Ukrainian].

10. Chudakova, V. P. (2016). Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti personalu osvity orhanizatsii do innovatsiinoi diialnosti [Formation of psychological readiness of the personnel of the educational organizations to innovative activity]: *Abstract of Candidate's thesis*. Kyiv. 24 p. [in Ukrainian].

11. Chudakova, V. P. (2016). Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti personalu osvity orhanizatsii do innovatsiinoi diialnosti [Formation of psychological readiness of the personnel of the educational organizations to innovative activity]: *Candidate's thesis*. Kyiv. 474 p. [in Ukrainian].

12. Chudakova, V. (2020). Resources Development of the Competences of Personality Competitiveness in Terms of Innovative Activities. *Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy*. Bulgaria: Publishing House ACCESS PRESS, P. 473–485.

Chudakova Vira, Candidate of Psychological Sciences, Senior Researcher of Institute of Pedagogics of the NAES of Ukraine, Institute of Psychology named after G. S. Kostyuk of the NAES of Ukraine, Psychologist, Trainer, Senior Teacher, Consultant, Coach, Kyiv, Ukraine

**GENERAL DESIGN AND CONTENT OF THE
“MODEL OF PSYCHOLOGICAL STRUCTURE OF
THE PROCESS OF INNOVATIVE ACTIVITY” IN
THE STUDY OF PSYCHOLOGICAL READINESS
FOR INNOVATIVE ACTIVITY, FUNDAMENTALS
OF FORMATION OF “INNOVATION” –
COMPETENCE OF PERSONALITY
COMPETITIVENESS (part 4)**

Summary.

The publication presents the author's “Psychological and organizational technologies for the formation of competencies of the competitiveness of an individual in the context of innovative activities of organizations” (V. Chudakova) and diagnostic and correctional models of its implementation. The key “competence of innovativeness” is considered. The relevance of its research, the terminological and conceptual apparatus of “innovativeness”, the features of its research are revealed; the theoretical and methodological basis of the method “Express diagnostics of innovativeness” (V. Chudakova, 2016) is revealed according to the results of its use. “The level of innovativeness” (positive, zero and negative) and “the trend of innovativeness” (emotional and practical; theoretical and intellectual) of the personnel

of educational organizations are outlined. It is noted that the proposed term “innovativeness” has become an effective tool for self-examination and adjustment of innovation processes.

The general design, the content of the components of the “model of the psychological structure of the process of innovative activity” in the study of psychological readiness for innovative activity, the foundations of the formation of competence “innovativeness” are presented. It is noted that one of the productive models for studying the psychological aspects of innovative activity is a model of the psychological structure of human activity, which we represent in the form of a sequence of its components: goal → motive → method → result → control → correction, and we consider it as an iterative cycle of gradual achievement of a satisfactory result of activity. Innovation activity is a cyclical process deployed in time.

Keywords: psychological and organizational technology; diagnostic model of examination of the formation of competencies; person's competitiveness; correctional and developmental model; formation of competencies of a person's competitiveness; innovative activity; innovativeness; competence.

Стаття надійшла до редколегії 3 вересня 2021 року

